

НОВАК МАНДИЋ СТУДО: ГАЦКО КРОЗ ВИЈЕКОВЕ,
ПРИЛОЗИ ИСТОРИЈИ ГАЦКА, 1, ГАЦКО 1985
Књига ГАЦКО КРОЗ ВИЈЕКОВЕ (Прилози историји Гацка,

Књига *Гацико кроз вијекове* Новака Мандића Студа је први озбиљан покушај расвјетљавања историје гатачког краја, што не претендује да буде историјом Гацка него њеним прилогом, не због тога што се историја није могла писати, него што је у мукотрпном послу спознавања времена прошлог битније изучити изворишта његова. Управо стога тај први озбиљан приступ сакупљања грађе о историји Гацка има своју несвакидашњу тежину јер отвара могућности даљих истраживања, нових спознаја, извора и знања о времену прошлом, гатачком.

Књига *ГАЦКО КРОЗ ВИЈЕКОВЕ* (Прилози историји Гацка, I) Новака Мандића Студа је својеврсна публикација настала прикупљањем, систематизовањем и обрадом грађе за Изложбу докумената и фотографија „Гацико кроз вијекове“, припремљену у поводу прославе четрдесетогодишњице ослобођења Гацка, 1984. године.

Књига је замишљена у два дијела, који чине јединствену цјелину и обухватају период од праисторије до народноослободилачке борбе и социјалистичке револуције, укључујући једним дијелом и њих. Први дио обухвата период од праисторије до половине XIX вијека, с изузетком незнатног дијела грађе (путописи и научни описи) до аустроугарског времена и почетка XX вијека, а битно не утичу на ток историјских догађаја.

Од праисторијских насеља (првих илирских станишта и градинског живота), па кроз цио римски период и словенско насељавање гатачког простора, све до помена Гацка у писаним изворима (Љетопис попа Дукљанина) прегледно је дата доисторијска и историјска прошлост Гацка. Како тај период не обилује

писаним изворима, изузев епиграфског записа *Temusu Batonisu Narensi*, абривијатурног записа у Сарића-гретама и два сусједна римска написа (Корита, Залом), временски периоди су приказани више у сликама, картама и цртежима, с неопходним објашњењима, да би читаоци могли информативно разумјети предсловенски и ранословенски период живота у Гацку, него у писаном облику.

Од појаве првих писаних извора и из сачуваних докумената Дубровачког архива историјско-културни живот у Гацку представљен је грађом најразличитијих извора домаће и стране провијенције, који хронолошки презентирају богату историјску прошлост Гацка. У црпљењу фактографске грађе о Гацку и његовој околини посебно мјесто припада Хисторијском архиву у Дубровнику, у коме се налази мноштво докумената у оригиналном облику и пријепису, почевши од 1278. године, када се први пут помиње Гацко, до историјских извора о народнослободилачкој борби.

Подаци о праисторијским насељима (палеолитско насеље у Ружиној пећини у Пустом Пољу и неолитска градинска насеља), средњовјековним некрополама, споменицима материјалне и духовне културе Гацка, о старогатачким господарима, значајним управљачима и истакнутим личностима, караванима и дипломатима и најзапаженијим путописима XVI и XVII вијека у којима се помињу насеља поред Дубровачког (*Via Ragusa*) *par excellence* пута, пружају обиље чињеница које освјетљавају доисторијско и историјско вријеме Гацка.

Мандићева књига по свом садржају и начину интерпретирања чињеница и догађаја представља неуобичајено саопштавање материјалних и историјских датости, литографисаним документима и нужним објашњењима, чиме су се вјеродостојније отргли од заборава и пробудили из вјековног сна успавани трагови људског живота старог Гацка.

Књига је богата необјављеним подацима и документима архивских фондова Дубровника, Котора, Херцег-Новог, Задра, Мостара, Сарајева, Цетиња и Београда, необјављеним теренским налазима и дијелом материјала из објављених извора, што публикацију чини занимљивом и значајном у погледу изворности и оригиналности, по обиму и садржају историјског и друштвеног, као својеврсну збирку драгоцен извора.

У књизи се први пут објављују драгоцен теренски и археолошки налази: палеолитско станиште у Ружиној пећини у Пустом Пољу с разноврсним кременим артефактима, запис с надгробног споменика *Temusu Batonisu Narensi* с Брљева, из првог или с почетка другог вијека н. е., припаднику илирског племена Наренсе, који их лоцира на Гатачко поље и шири простор према горњој Неретви, илирске градинске насеобине, римска насеља и други материјални споменици регистровани у 68 некропола, са-

крални и други духовни објекти, те драгоцен историјска изворишта из Цернице и Кључа и други релевантни знамени културне баштине Гацка.

Аутор је, поставивши себи задатак валоризације културно-историјске баштине Гацка, створене људским дјелом и писаном ријечју, успио да изворном архивском грабом првог реда и истраживачким радом на терену, читаоцима учини доступним дио материјалног блага оновременог Гацка, чиме је и испунио постављени циљ, давши значајан прилог историји Гацка.

Желимо, зато, да ускоро свјетлост угледа и други дио, а овај искрено препоручујемо читаоцима.

Лутво Цубур